

ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ'NİN KAMUOYU OLUŞTURMADAKİ ROLÜ

***“Home Trips Of Atatürk and Effects Of This Trips On The Public
Opinion”***

Muhittin GÜL*

ÖZET

Atatürk, ulusal devlet anlayışı ile yola çıkmış ve Milli Mücadele'yi Anadolu'dan başlatmıştır. Başarıya ulaşabilmek için çeşitli yörelere giderek, halkın desteğini alarak önce ulusal birliği ve beraberliği sağlamaya çalışmıştır. O nedenle ilk yurt gezileri, iç kamuoyunu oluşturmaya yönelik olmuştur. Bunların büyük bir kısmı savaş koşulları içinde yapılmıştır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra ise bu gezilerini, cumhuriyet rejimini yerleştirme, eğitim, sağlık, ekonomi gibi sorunları aşma ile yapılan ve yapılacak olan devrimlerin altyapısını oluşturmaya yönelik olarak yapmıştır. Bu gezilerinde, iç ve dış kamuoylarını oluşturma yönünde önemli mesajlar vermiştir. Asker-sivil çeşitli uzmanlarla gerçekleştirmiş olduğu bu geziler, her yörenin olduğu kadar aynı zamanda ülkenin sorunlarını aşmaya yönelik olmuştur. Dolayısı ile Atatürk, birçok il ve ilçeye birden çok giderek yapılanları halkla paylaşarak başarılı olmuştur. Böylece Atatürk'ün yurt gezilerinin iç ve dış kamuoyunun oluşmasında ve başarılı olmasındaki payı çok büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Yurt Gezileri, Kamuoyu.

ABSTRACT

Atatürk had set out with the insight of national state and started National Struggle in Anatolia. To achieve his goal, by going to various sides of country, drumming up the support of people, he firstly tried to set the national unity and togetherness. For that reason, his first home trips were directed towards to form internal public opinion. Most of all these were done in war conditions. After the independence war, Atatürk made this trips to

---

* Yrd. Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, ANKARA.

setle republic regime, to form substructure of revolutions which had been done or would be made after eliminating education, health, economic problems. In this trips, he gave important messages in the direction of forming internal and external public opinions. This trips, he made with various experts, soldier and civilian, aimed not only to eliminate the problems of every province but also to solve the problems of all country. Consequently, by going many cities and broughs many times and by sharing feelings on the things made, Atatürk became successful. Thus, the share of Atatürk's home trips in the success and in forming internal and external public opinion is very big.

Key Words: Atatürk, Home Trips, Public Opinion.

***

GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı koşullarında ve özellikle savaşı kazandıktan sonra hemen yurt gezilerine yönelmiştir. Bu gezilere çok önem vermiş, halkın içine girmiş ve genel ortamı anlamaya çalışmıştır. Çünkü uzun savaşlar yaşamış, harap bir Anadolu ve yorgun bir halkla karşı karşıya olunuyordu. Yıllarca ihmal edilmiş olan Anadolu'da, halk ümitsiz, eko-nomik sıkıntılar içinde, ulaşım vb. sorunların ağır yükü yaşıyordu. O nedenle halkın sorunlarını anlama, onlara ümit verme, yönlendirme ve ardından yapılacak yenilikler için kamuoyu oluşturma gerekmektedir. Bunun bilincinde olan Atatürk, gerçek kurtuluşun bu sorunları aşacak çok yönlü kalkınmadan geçtiğini görmüş ve ona göre hareket etmiştir.

Atatürk'ün yurt gezileri, sıradan geziler değildir. O, bu gezilerinde; siyasal, toplumsal askeri, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki durum tespiti ile alınması gereken önlemleri incelemiştir. Yeni ve ileri bir Türkiye yaratabilmek için yapılacak atılımların ve oluşturulacak yeni ortamın temellerini atmıştır. Önce halkın içine girerek görüşler almış ve bu görüşlerin ışığı altında planlamalarını yapmıştır. Engin bir sevgiye ve güvene sahip olduğu için halk üzerinde etkili olmuş ve başarılı bir şekilde yönlendirmelerde bulunmuştur. Çağdaş değerler ve devrimleri için olduğu gibi, birlik, bütünlük ve yurtseverlik doğrultusunda önemli ölçüde kamuoyu oluşturmayı başarmıştır.

Atatürk'ün yurt gezilerinde ki amaçlarına baktığımızda, halkla halk için bir şeyler yapma ve onunla bütünleşme arayışı içinde olduğunu görürüz. O, bu gezileri ile Milli Mücadele'yi, yapacağı devrimleriyle sürdürebileceği ortamı yaratmaya çalışmıştır. Bunun için milletin ayağına gitmiş, onlarla

yakın diyaloglar kurmuş, onları dinlemiş, karşılıklı fikir alışverişi içinde olmuş ve yapılması gerekli olan yenileşmeleri anlatmıştır. Bunu yaparken, ülke koşullarını iyi bilen bir kişi olarak asker-sivil yakın çevresi ve uzmanlarla alınması gereken gerçekçi önlemleri ortaya koymaya çalışmıştır. Genel olarak hükümetlerin ve bakanlıkların çalışmalarını yakından izlemiş ve belli sorunlara yoğunlaştırmıştır. Halkın sorunları ile yakından ilgilenilmeyi sağlamıştır. Dolayısı ile bu sayede halk üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Atatürk, yapacağı atılımları veya devrimlerini zorla değil, halkı inandırarak ve ikna ederek gerçekleştirmek istemiştir. Bunun için sık sık yurt gezilerine çıkarak bu yönde kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Çünkü O, halka benimsetilerek yapılacak olan yenileşmelerin daha verimli ve kalıcı olacağını iyi biliyordu. O nedenle bu bilinçle hareket etmiştir. Halkın kendisine olan güvenini iyi kullanmıştır. Daha önce kazanmış olduğu başarıları Atatürk'e referans olmuş ve bu güveni sağlamıştır. Atatürk bir konuşmasında , “Ben zannediyorum ki hizmetlerimden dolayı milletimin sevgisini ve güvenini kazandım” derken bunu ifade etmek istemiştir. ¹ Görüldüğü gibi Atatürk'ün milletinden, milletin de Atatürk'ten yana güveni ve sevgisi tam olmuştur. Nitekim bu güven ve sevgi ile başarılı olunmuştur. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi, savaştan sonra da ordu-millet işbirliği içinde bütünleşip kalkınmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşımla milletin, ordusuna olan güveni büyük ölçüde etkili olmuş, ulusal birlik ve bütünlük içinde yenileşme adımları atılmıştır. Dolayısıyla bu süreçte askerlerin ve asker kökenli devlet adamlarının büyük ölçüde katkısı olmuştur. Zira ordu mensupları ve Atatürk'ün yakın arkadaşları, sürekli tüm faaliyetlerde olduğu gibi yurt gezilerinde de Atatürk'ün yanında olmuş ve kamuoyunu yakından etkilemişlerdir. Tüm gelişmelerde ve kalkınma hamlelerinde itici veya öncü bir rol oynamışlardır. O nedenle ulusal bilincin kuvvetlenmesinde, iç ve dış tehditlerin aşılmasında ve bu yönde kamuoyu oluşturulmasında, Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının önemli ölçüde katkıları olmuştur. Her dönemde olduğu gibi o yıllarda da daha çok olmak üzere halkın Silahlı Kuvvetlerin yardım ve öncülüğüne ihtiyacı vardı. Ordu mensupları da bu bilinçle hareket ederek, sürece yardımcı olmuş ve halkın güvenine cevap vermişlerdir. Atatürk'ün gezilerinde yer alarak, kendisinden

---

¹ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, Ankara 1981, s.281; Sebahattin Selek, Anadolu İhtilali, İstanbul 1973, s.202 vd. Bu konuda ayrıca bkz. T. Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi: Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler, Ankara 1994.

beklenenleri yerine getirmişlerdir. Askeri fonksiyonları yanında, öteki faaliyetlere katılmış ve kamuoyu oluşmasında büyük ölçüde rol oynamışlardır. Atatürk, yurt gezilerinin çoğunu “Beyaz Tren” adı verilen özel trenle yapmıştır. Bu gezilerine çıkarken, gideceği yörenin sorunları ile ilgili bürokrat ve uzmanları yanına almıştır. Ya da ilgili uzmanlar, ilgili yörelerde Atatürk’e eşlik etmişlerdir. Böylece gidilen yer ve yörelerde halkla yakın temasta olunmuş, onların sorunları tartışılmış ve çözüm yolları tespit edilmiştir. Ayrıca kalkınma ve çağdaşlaşma için yerinde etkili mesajlar verilmiştir. Özellikle eğitim, sağlık ve ekonomik sorunlar üzerinde durulmuştur. Ülkenin kalkınması için bu doğrultuların önemi anlatılmış ve yapılacaklar tartışılarak önlemleri alınmaya çalışılmıştır.

Atatürk, ilk yıllardan itibaren çıkmış olduğu yurt gezilerinde, iç ve dış tehditler karşısında halkın birlik ve bütünlük içinde olmasını sağlamaya çalışmıştır. Çeşitli isyan ve olayların yaşandığı dönemlerden geldiği için, öncelikle ulusal değerler etrafında birleşmek gerekmektedir. Bunu iyi bilen Atatürk, her gittiği yer ve yörelerde birlik ve bütünlük yönünde mesajlar vermiştir. Kamuoyunu bu yönde aydınlatmaya çalışmıştır. Ülke birliği ve bütünlüğü konusunda vermiş olduğu mesajları, halk üzerinde büyük ölçüde etkili olmuş ve millet bilincini kuvvetlendirmiştir. Böylece Atatürk, ulusal birlik ve bütünlükle, millet, ülke ve devlet sevgisini birleştirmiştir. Her şeyi ve her başarıyı birlik ve bütünlükte görmüştür. Bütün konuşmalarında bunu vurgulayarak kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Bunda da büyük ölçüde başarılı olmuştur.

Atatürk yapmış olduğu yurt gezilerinde, 1920’li ve 1930’lu yılların sorunlarını o yıllara özgü yöntemlerle ele almış ve çözüm yollarını araştırmıştır. Planlamalarını o yılların özelliklerine göre yapmıştır. Örneğin, 1920’li yıllardaki yurt gezilerinde, cumhuriyeti kurup yerleştirme ile tüm yasal düzenlemelerin tanıtımı yapılmış ve birçok alanda yapılmış olan devrimler oturtulmaya çalışılmıştır. 1930’lu yıllarda ise ekonomik sorunlar ele alınmıştır. Hızlı kalkınma çabaları ve önlemleri anlatılmıştır. Devletçi ekonomiye geçme ve bunun getirdiği ekonomik kalkınma hamleleri ile bu ekonominin özellikleri üzerinde durulmuştur. Karma ve planlı dönemin getirileri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu ekonomik modelle devletçi uygulamalara gidilirken, Türkiye’nin koşulları değerlendirilmiştir. Nitekim Atatürk, 1930 yılı sonunda çıkmış olduğu ekonomi ağırlıklı üç aylık yurt gezisinde, uzmanlarla çeşitli yörelerde incelemeler yapmış ve izlenecek yeni politikanın esaslarını belirlemeye çalışmıştır. Yapmış olduğu konuşmalarında kalkınma çabalarını ve alınacak önlemleri anlatmıştır.

İşte Atatürk yapmış olduğu yurt gezilerinde dönemlere göre izlenecek olan politikaları anlatmış ve bu yönde kamuoyu oluşturmak istemiştir. Bunu yaparken halk ve özellikle gençlik üzerinde büyük ölçüde heyecan yaratmıştır. Herkes O'nu görmek isterken, aynı zamanda O'nun ağzından duyduklarını kendi geleceği olarak hemen benimsemiştir. Çünkü halk O'nu yakından görmüş, hissetmiş ve güvenmiştir. Halk kendisini yok olmaktan kurtarmanın, şimdi de tüm devlet teşkilatı ile yanında olduğunu görmüş ve inanmıştır. O'nu ve yaptıklarını sevmiştir. Atatürk'te bu yaklaşımla hem bir cumhuriyet kuşağı yetiştirmeye hem de yapılan devrimler için kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Bunun koruyuculuğunu da heyecan yarattığı gençlikte görmüştür. Buna bağlı olarak kurmuş olduğu Cumhuriyeti ve devrimlerini gençliğe emanet etmiştir.

Atatürk, yapacağı yenileşmeleri genelde çeşitli yörelere yaptığı gezilerde açıklamıştır. Halkı ikna ve motive edici bir yaklaşım içinde olmuştur. Önce bir bakıma altyapıyı yani kamuoyunu oluşturmuştur. Daha sonra ise konular sırasıyla TBMM'de ele alınmış ve yasalaştırılmıştır. Atatürk, yapacağı yurt gezilerine çıkmadan önce Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği kanalı ile karşılama törenlerinin yapılmamasını duyurmuştur.²Bunu belki de zaman ve ekonomik kayıplar açısından düşünmüştür. Ancak ne var ki her geçtiği veya gittiği yörede halk büyük ilgi göstermiştir. Memur, esnaf, işçi, köylü, öğrenci vb. herkes geleceği yollara dökülmüştür. Herkes O'nu görmek istemiştir. Özellikle gençler büyük ilgi göstermişlerdir. Böylece Atatürk'ün yurt gezileri, hem halkla bütünleşildiği, hem yöresel sorunların görüşüldüğü hem de yapılacak yenileşmeler için kamuoyu oluşturulduğu yol olmuştur. Atatürk'te kendisine büyük ölçüde güvenin olduğu bu ortamda, devrimleri için gereken kamuoyu desteğini en yüksek düzeyde olarak bulmuştur. Bunu da en iyi şekilde kullanarak çağdaş değerleri benimsemiş bir toplum yaratmıştır.

YURT GEZİLERİ

Atatürk, yapmış olduğu yurt gezilerinde 52 ili ziyaret etmiştir.³Bu illerin çoğuna birçok kez gitmiştir. Bu gezilerin tümünü ele almak ve amaçlarını ortaya koymak çok büyük çalışmayı gerektirmektedir. Hazırlanan il yıllıklarında bile bu gezilerin amaçları tam olarak ortaya konulamamıştır. O nedenle biz burada bazı illere yapılan gezilerden örnekler vererek, bunun

---

² Mehmet ÖNDER, Atatürk'ün Yurt Gezileri, İş Bankası yayını, Ankara 1998, s XI

³ Mehmet Önder, Yurt Gezileri, s. XI

devrimlerin benimsetilmesinde ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin yaratılmasında oynadığı rolü vurgulamaya çalışacağız. Türk kamuoyunun oluşturulup yönlendirilmesinde ki etkilerini bazı örnekler vererek kısaca ele alacağız. Ayrıca Ankara ve İstanbul'u, Devlet'in yönetildiği merkezler olduğu düşüncesi ile yurt gezileri kapsamında ele almadık. Yukarıda anlatıldığı gibi Atatürk'ün yurt gezilerinin ülke kalkınmasında, çağdaşlaşmasında ve bu yönde kamuoyu oluşturulmasında oynadığı rolü bazı yurt gezilerinden örnekler vererek ele alacak olursak:

Adana; Atatürk, Adana'ya 1918-1938 yılları arasında 9 kez gelmiştir. Adana'ya ikinci gelişi olan 15 Mart 1923'te çok büyük ilgi ile karşılanmıştır. O gün Türk Ocağı'nda yapmış olduğu konuşmasında, "Efendiler, bende bu olayların ilk teşebbüs fikri bu memlekette, bu güzel Adana'da doğmuştur" demiştir.⁴ Ertesi gün Adana çiftçileri ile yapmış olduğu toplantıda ise tarımsal faaliyetlere yönelik mesajlar vermiş ve "Milletleri vatanlarına bağlamanın, millete süreklilik vermenin vasıtası sabandır. Saban kılıç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir. Kılıç ve saban, bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima mağlup olmuştur" şeklinde konuşmuştur.⁵

Atatürk, 1925' teki Adana gezisinde Okullara gitmiş ve gençlerin iyi yetişmesi ile yakından ilgilenmiştir. Okul ve eğitim sorunları ile ilgilenmiş, öğrencilerle konuşmalar yapmıştır. Özellikle Adana Lisesi'nde girdiği derslerde Nurullah Ataç'ın edebiyat dersini çok beğenmiştir.⁶ Genelde Adana'yı çok beğendiğini ve artık burada irticanın yerinin olmadığını ifade etmiştir. Atatürk bu ve daha sonraki gelişlerinde, özellikle 1931'deki gezisinde Adana ile çevre illerini ziyaret ederken daha etkili mesajlar vermiştir. Türk Dili üzerinde durmuş ve "Milliyetin çok açık vasıflarından biri dildir" diyerek, Türkçe'nin iyi öğretilmesini istemiştir.

Rejimle ilgili olarak da "İçeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetleri bir noktada toplamak lazımdır" diyerek, bu yönde de önemli mesajlar vermiştir.⁷ Ayrıca bölgenin ekonomik faaliyetlerini teşvik edici incelemeler ve konuşmalar yapmıştır.

Atatürk, Adana'ya 1938'deki son gelişinde Seyhan Nehri'ni, Nil Nehri ile karşılaştırmış, boşa akmamasını ve üzerinde bir barajın

⁴ Söylev ve Demeçler, C. II, s. 113

⁵ A.e.s, 117

⁶ Mehmet Önder, Yurt Gezileri s.6.

⁷ A.e.s,8

yapılmasını söylemiştir. Yıllar sonra Seyhan Barajı yapıldığında, Atatürk'ün bu isteği yerine getirilmiştir.

Afyonkarahisar; Atatürk, 1920-1937 yılları arasında Afyon'u 12 kez ziyaret etmiştir. TBMM açıldığı günlerde Batı Anadolu'da işgaller yapıyordu. Oluşturulan Kuvayı Milliye birliklerinin komutanlığına Ali Fuat Paşa getirilmişti. Ancak Yunan ilerleyişi ve Hilafet Ordusu gibi saldırılar karşısında fazlaca başarılı olunamıyordu. O nedenle Meclis, Mustafa Kemal başkanlığında bir heyetin Batı Cepheleri'ni denetlemesine karar vermiştir. Kurulan Heyet'te Fevzi Paşa, İsmet Bey ve 20 milletvekili yer almıştır. Heyet, önce Eskişehir'e gelmiş ve Ali Fuat Paşa ile görüşmüştür. 2 Ağustos 1920 günü Afyon'a gelinmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki Heyet, Afyon'da coşkulu gösterilerle karşılanmıştır. Belediye Başkanı Halil Bey ve Mutasarrıf Ethem Bey misafirlere bir yemek vermişlerdir.⁸ Afyon'a bu ilk gelişinde büyük ilgi gören Mustafa Kemal Paşa, Konya'ya geçmiş ve 6 Ağustos'ta tekrar Afyon'a dönmüştür.

Atatürk'ün Afyon'a 2. gelişi 28 Ağustos 1920'de olmuştur. Yanında Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa ve Genelkurmay Başkanı İsmet Bey bulunuyorlardı. Bir Kurban Bayramı'nın ikinci gününe rastlayan bu ziyarette cephelerin durumu görüşülmüştür. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, buradan birliklere bir bayram mesajı yayınlamıştır.⁹

Atatürk, Afyon'a 3. olarak Büyük Taarruz günlerinde gelmiştir. 28 Ağustos 1922'de Afyon'a gelen Atatürk, karargahını da buraya taşımıştır. Belediye Binası karargah olarak kullanılmıştır. Dolayısı ile Büyük Taarruz'u buradan yönetmiştir. Böylece Atatürk bu üç ziyaretini savaş koşulları içinde yapmıştır.

Savaş ortamlarından sonra Atatürk, Afyon'a, Güney Anadolu gezisi dönüşünde 4. olarak Latife Hanım'la birlikte 23 Mart 1923'te gelmiştir. Kendisine büyük ilgi gösterilmiştir. Belediye önündeki Meydan'a toplanmış olan Afyonlular'a hitap eden Atatürk, eski kötü günlerin geride kaldığını, milli egemenliğe bağlı, birlik ve beraberlik içinde çalışmanın önemini anlatmaya çalışmıştır. Daha sonra Afyon Türk Ocağı'nda yapmış olduğu konuşmasında ise; "Milletin her vesile ve her vasıta ile böyle emniyet ve itimadını gördükçe kuvvetim artıyor.." demiştir. Yapılan öteki konuşmalardan sonra Atatürk, Afyon'dan çok memnun olarak ayrılmıştır.

---

⁸ Mehmet Önder Yurt Gezileri, s.26.

⁹ A.g.e., s.28; Ayrıca bkz. Söylev ve Demeçler, C. II, s. 159-163.

Atatürk, Afyon'u 5.olarak 29-30 Ağustos 1924'te Büyük Zafer'in ikinci yıldönümü vesilesi ile ziyaret etmiştir. Eşi Latife Hanım ve kalabalık bir asker-sivil kadro ile Afyon'a gelen Atatürk, Dumlupınar'da dikilecek olan "Şehit Asker Anıtı"nın Töreni'ne katılmıştır. Tören'in yapılacağı Çaltı Tepe'ye çadırlar kurulmuş ve tören alanını yurdun çeşitli yörelerinden gelen temsilciler doldurmuştur. Atatürk, Anıt'ın temeline ilk harcı koymuş ve ilk konuşmayı Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak yapmıştır. Daha sonraki konuşmacıların ardından büyük ölçüdeki alkışlar arasında kürsüye gelen Atatürk, bir saat süren tarihi konuşmasını yapmıştır. Savaşta önemli anılarını anlattıktan sonra;". Hiç şüphe yokki Yeni Türk Devleti'nin, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli burada atılmıştır. Bu alanda akan Türk kanları,bu gökyüzünde uçuşan şehit ruhları, Devlet ve Cumhuriyetimiz'in ebedi kurucularıdır. Burada esasını koyduğumuz "Şehit Asker Anıtı" işte o ruhları, o ruhlarla birlikte gazi arkadaşlarını, fedakar ve kahraman Türk Milleti'ni temsil edecektir." demiştir.

Tören'deki son sözlerinde gençlere seslenen Atatürk;"Gençler, cesaretimizi güçlendiren ve sürdüren sizlersiniz. Siz, almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan sevgisinin, fikir hürriyetinin en değerli temsilcileri olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil, gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk, onu devam ettirecek sizlersiniz" demiştir.¹⁰ Böylece Atatürk Afyon'da, her ilin temsilcilerinin karşısında tüm yurda seslenerek bu önemli konuşmasını yapmıştır. Nitekim bu konuşması yurt genelinde yankı bulmuştur.

Atatürk, Afyon'a 6.olarak 16 Ekim 1925'te gelmiştir. İzmir'den trenle Konya'ya geçerken ilgi ve ısrar üzerine Afyon'da kısa bir süre kalmıştır. O sırada babası savaşta şehit olmuş olan bir çocuğun konuşması, dinleyenleri ve Atatürk'ü çok duygulandırmıştır. Atatürk, tekrar Konya dönüşü Afyon'a gelmiştir. Bu 7. gelişi idi. Top atışları ile karşılanan Atatürk, bir süre yürümüş ve halkla sohbet etmiştir. Valiliğe gelmiş ve oradan Belediye'ye geçmiştir. Orada Büyük Taarruz öncesinde çalışmış olduğu odayı ve masayı görmüştür. Yemekte karşılıklı konuşmalar yapılmıştır. Türk Ocağı adına İsmail Bey'in yapmış olduğu konuşmaya karşılık veren Atatürk ; "Genç arkadaşlarımızın sözlerinden çok etkilendim. Bana görevimin henüz bitmediğini hatırlattılar. Görevimin bitmediğini, deruhte ettiğim sorumluluğun yüksek ve çetin olduğunu biliyorum. Arkadaşlar, bu görev bitmeyecektir. Ben toprak olduktan sonra da devam edecektir. Arkadaşlar,

¹⁰ Mehmet Önder a.g.e s. 29.

bu yapının çatısı altında, en mutlu, en tatlı hatıralarımı yaşıyorum.” diyerek kendisinin, Fevzi ve İsmet paşaların yatıp çalıştıkları odaları göstermiştir.¹¹

Atatürk yine bir Konya dönüşü 2 Mart 1930 günü 8. olarak Afyon’u ziyaret etmiştir. Yemekte yine hatıralarını anlatmıştır. Afyon Lisesi’ni ve Kütüphane’yi ziyaret etmiştir.¹² Atatürk, Kütahya seyahati sırasında giderken 24 Ocak 1933’te 9. ve dönerken 4 Şubat 1933’te de 10. olarak Afyon’u ziyaret etmiştir.

İran Şahı Rıza Pehlevi’nin Türkiye ziyareti sırasında, Şah ve öteki konukları ile birlikte 11. olarak Afyon’a gelen Atatürk, Afyonlular tarafından çok büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Görkemli bir karşılama töreninden sonra Şah’la birlikte iki saat kalıp dinlenen Atatürk, konuklarına da buradaki hatıralarının tarihi önemini anlatmıştır.¹³ Daha sonra İzmir’e gitmek üzere hareket edilmiştir.

Atatürk’ün Afyon’a, 12. ve son gelişi ise 20 Kasım 1937’de olmuştur. Bu gelişinde yanında Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile bazı diğer bakan ve milletvekilleri bulunmuşlardır. O günlerde Afyonlular’ın katkıları ile heykeltıraş Krippele’ye yaptırılmış olan “Zafer Anıtı” tamamlanmıştı. Atatürk, Belediye Parkı’na yaptırılmış olan Anıt’ı görmek üzere gelmiş ve bir süre burada dinlenip kahve içmiştir.

Böylece Afyonkarahisar’ın, Kurtuluş Savaşı’nda ve Atatürk’ün anılarında özel bir yeri olmuştur. Atatürk ülke geneline birçok mesajını buradan vermiştir. Çıkmış olduğu yurt gezileri sırasında, gösterilen ilgi ve tarihi misyonu nedeniyle sürekli olarak Afyonkarahisar’ı ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir.

Balıkesir; Atatürk, Balıkesir’i 1923-1934 yılları arasında 7 kez ziyaret etmiştir. Balıkesir, Kurtuluş Savaşı’nda ilk cepheyi açan illerimizden biridir. O nedenle Atatürk, 6 Şubat 1923’te Balıkesir’e gelmiş ve orada ülkenin genel durumu ve geleceği ile ilgili önemli konuşmalar yapmıştır. 7 Şubat 1923 günü Zağnos Paşa Camii’inde cuma namazından sonra minbere çıkıp bir hutbe vermiştir. Dini bilgileri ve güzel konuşması ilgiyle izlenmiştir. Halktan soru sormalarını istemiş ve yirmi kadar soru sorulmuştur. Atatürk bu konuşmasında, “Hutbelerin halkın anlayamayacağı dilde olması, bu günkü ihtiyaçlarımıza cevap verememesi halife ile padişah

---

¹¹ Söylev ve Demeçler C.II, s. 247; Ayrıca bkz. Hakimiyeti Milliye Gazetesi 22 Ekim 1925

¹² Mehmet Önder Yurt Gezileri s.31

¹³ 22 Haziran 1930 Cumhuriyet Gazetesi

adı taşıması, arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindir. Hutbeden amaç, halkı aydınlatma ve ona doğru yolu göstermektir. Başka bir şey değildir. Yüz, ikiyüz, hatta bin yıl önceki hutbeleri okumak insanları bilgisizlik içinde bırakmak demektir” demiştir.¹⁴ Sorulan soruları büyük bir açıklık ve rahatlıkla cevaplayan Atatürk, Hilafet, Lozan Konferansı, kadın hakları vb. konulara değinerek halkı aydınlatmıştır. Siyasal ve dini konularda yapmış olduğu açıklamalarla halkın ilgisini çekmiştir. Bu konuşma o yörede çok ses getirmiş ve kamuoyunu yakından etkilemiştir. Hatta ileride Türkiye genelinde önem kazanan bir konuşma olarak tarihe geçmiştir.

Atatürk, Balıkesir’e şapka devrimi sırasında 8-10 Ekim 1925’te geldiğinde, “püsküllü yadigar” dediği fes yerine şapkanın kullanılması gerektiğini anlatmıştır. Milleti medeniyet yolundan alıkoyanları zavallı ve bedbaht olarak niteleyerek, kıyafet konusunda uyarılarda bulunmuştur.¹⁵

Bursa; Atatürk’ün yurt gezileri arasında Bursa’nın yeri çok önemlidir. 1922-1938 yılları arasında 13 kez geldiği Bursa’da bir çok önemli açıklama yapmıştır. İlk gelişi olan 16 Ekim 1922’de Bursa’da 12 gün kalmıştır. 24 Ekim 1922’de “United Press” muhabiri kanalı ile dünyaya Türkiye’nin her medeni millet gibi hür ve bağımsız yaşamaya kararlı olduğunu duyurmuştur. 27 Ekim’deki konuşmasında ise iç kamuoyuna seslenerek, “..İleri bir millet olarak medeniyet alanı üzerinde yaşayacağız. İlim ve fen nerede ise orada olacağız. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz öğretimin sırrı ne olursa olsun, onlara, Türk Milleti’ne, Türk Devleti’ne, TBMM’ne düşman olanlarla mücadeleyi öğreteceğiz.” demiştir.¹⁶

Atatürk, Bursa’ya ikinci gelişi olan Ocak 1923’te resim, heykel gibi güzel sanatlar ve teknolojiye söz ederek, “İnsanlar olgunlaşmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, heykel yapmaz, bir millet ki teknolojinin gerektirdiği şeyleri yapmaz, itiraf edeyim ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur “ demiştir. Üçüncü gelişinde, Bursa’nın kurtuluş günü olan 11 Eylül 1924’te yapmış olduğu konuşmasında, “ Bursalılar, sizler cumhuriyetin ayrılmaz bir unsuru olan medeniyet ve yenilik yolunda yüksek eserler meydana getireceksiniz. Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti’ni her gün daha çok güçlendiren unsurların daima ileri saflarında bulunacaksınız. Bundan asla şüphe etmiyorum.” diyerek önemli mesajlar vermiştir.¹⁷

¹⁴ Söylev ve Demeçler C.II, S.94-95; Utkan KOCATÜRK, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, Ankara 1992, s.226.

¹⁵ Mehmet ÖNDER Yurt Gezileri s.74 vd.

¹⁶ Söylev ve Demeçler C. II, s.42-46; Mehmet Önder, a.g.e s. 105

¹⁷ A.e.s. 107; Ayrıca bkz. Söylev ve Demeçler C.II, s. 180-182.

Atatürk, Bursa'ya dördüncü gelişi olan 1925'te şapka ve kıyafetle ilgili olarak, "Zeki insanlar, medeni olmayan bir kılık altında kişisel ve bilimsel değerlerini kaybederler." şeklinde konuşarak bu yönde kamuoyu oluşturmak istemiştir. Atatürk'ün 5 Şubat 1933'teki dokuzuncu Bursa gezisi öncesinde Bursa'da Türkçe ezana karşı bir olay yaşanmıştı. Bu olay nedeni ile konuşan Atatürk, "Meselenin aslı din değil dildir. Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk Milleti'nin milli dili ve milli benliği bütün hayatında hakim ve esas kalacaktır" demiştir.¹⁸

Atatürk, 1-3 Şubat 1938'deki son Bursa gezisinde," Bursa inkılap hayatımızda bir çok müşkül anlar geçirmiştir. Fakat Bursalılar, yetenek ve güçleriyle bu zor anları kolaylıkla atlattılar " şeklinde konuşmuştur. Dolayısı ile Atatürk'ün, Bursa'dan vermiş olduğu birçok mesajdan ve Bursalılar'dan çok memnun olduğunu görüyoruz.

Çanakkale; Atatürk, biri Çanakkale savaşlarında olmak üzere Çanakkale'yi 1915-1934 yılları arasında beş kez ziyaret etmiştir. 20 Ocak 1915 'te Çanakkale'ye gelen Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşları'na damgasını vuran başarıları ile savaşın ve Anadolu'nun kaderini değiştirmiştir. Yarbay olarak geldiği Çanakkale'den 10 Aralık 1915'te adı içte ve dışta duyulmuş bir kahraman olarak İstanbul'a dönmüştür. Kendisinin ve Türk Milleti'nin kaderini değiştirdiği Çanakkale'nin Atatürk'te özel bir yeri vardır. Hatta orada savaşın üzerinde de bu güne kadar uzanan ve dostluk ilişkilerinin kurulmasını sağlayan olumlu etkiler vardır. Atatürk'ün 1934'te söylemiş olduğu sözler üzerine bugün Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerle yakın ilişkiler kurulmuştur. Öyle ki bu ülkelerde Atatürk'ün heykelleri dikilmektedir. O nedenle Çanakkale'nin Türk ve dünya kamuoyunda önemli bir yeri vardır.

Atatürk, Çanakkale'ye yapmış olduğu öteki gezilerinde savaş alanlarını gezmiş, anılarını tazelemiş ve oradan yani savaş alanlarından barış mesajlarını vermiştir. Atatürk, Çanakkale'ye son ziyaretini Haziran 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte yapmıştır. Şah'la birlikte savaş alanlarını gezmişlerdir. Şah, savaş konusundaki bilgilenmeden ve gösterilen ilgiden çok memnun kalmıştır.¹⁹

Diyarbakır; Atatürk, 1916,1917 ve 1937 yıllarında olmak üzere Diyarbakır'a üç kez gelmiştir. İlk iki gezisi savaş koşullarında ve askeri

---

¹⁸ Utkan KOCATÜRK, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara, 1998, s. 544

¹⁹ A.e., s.565

görevi nedeniyle olmuştur. Bundan yirmi yıl sonra 15 Kasım 1937’de gelmiş olduğu Diyarbakır’da büyük ilgi ile karşılanan Atatürk’e bir köşk hediye edilmiştir. Halkevi’nde verilen konser sonrası yoğun alkışlar arasında yapmış olduğu konuşmasında Atatürk,“.. Beşeriyetin medeni bir halkı huzurunda, halkın bu evinde, duyduğum bu zevk ve saadetin ne kadar büyük olduğunu elbette takdir edersiniz. Bunu kaydetmekle bahtiyarım “ demiştir. Ertesi gün vilayette bölge valileri ile bir toplantı yapan Atatürk, bölgenin sorunlarını dinlemiş ve alınması gereken önlemler tartışılmıştır. Daha sonra üniversite için ayrılması gereken arsa görülmüş ve Atatürk, bir an önce Diyarbakır’da kurulması düşünülen üniversitenin gerçekleştirilmesini istemiştir. Ayrıca Irak ve İran’a yapılacak demiryolunun temeli atılmıştır.²⁰

Erzurum; Atatürk Erzurum’a 1919 ve 1924’te olmak üzere iki kez gelmiştir. Erzurum’a ilk 3 Temmuz 1919’da gelen Atatürk, bilindiği gibi Erzurum Kongresi’ni gerçekleştirerek ulusal hareketi başlatmıştı. Erzurum’da Doğu Anadolu Müdafaa Hukuk Cemiyeti’nin başkanlığını ve Erzurumlular’ın hemşehriliğini kabul eden Atatürk, “Tarihi Erzurum’un, bu erler yatağının hemşehrileri arasında bulunmak benim için en büyük saadettir” demiştir.¹

Atatürk, Eylül 1924’te çıkmış olduğu Karadeniz gezisinde, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat ve Erzincan’ı ziyaret ettikten sonra 30 Eylül 1924’te Erzurum’a gelmiştir. Ilıca’ya kadar bütün yollar dolmuş ve çok coşkulu bir şekilde karşılanmıştır. Belediye başkanının açılışı yapılacak olan bir caddeye Atatürk’ün adını vermeyi teklif etmesi üzerine Atatürk, “Ben faniyim, ama cumhuriyetimiz ebediyen yaşayacaktır. Caddeye cumhuriyet adının verilmesi daha uygun olur” demiş ve bu adla açılışı yapmıştır. Erzurum’da kendisine gösterilen ilgi ve konuşmalardan çok duygulanan Atatürk, “Burada gördüğüm samimiyet, mertlik, vefa, benim memleketi kurtarmak için her türlü fedakarlığı yapmak hususundaki azim ve kuvvetimi artırmıştır” demiştir.² Bu arada Sarıkamış ve Kars’ı ziyaret eden Atatürk, buralarda da çok büyük ilgi ile karşılanmıştır. 10 Ekim 1924 günü Erzurum’dan ayrılan Atatürk 1919’daki heyecanı duyduğunu söylemiştir.

Eskişehir; Atatürk, Eskişehir’e 1920-1938 yılları arasında 22 kez gelmiştir. Ocak, Şubat ve Mart 1923’te üç kez gelmiş olduğu Eskişehir’de, Lozan görüşmelerini kuvvetlendirici mesajlar vermiştir. Onbirinci gelişi olan

²⁰ Mehmet ÖNDER, Yurt Gezileri s. 138-139

¹ Cevat DURSUNOĞLU, Milli Mücadelede Erzurum Ankara 1946, s.140 ; Ayrıca bkz.Mahmut Goloğlu,Erzurum Kongresi,Ankara 1968,s.55-64.

² Söylev ve Demeçler, C. II, s. 202-203

21 Eylül 1925'te Eskişehirli'leri şapka giymiş olarak gören Atatürk, verilen mesajların alınmış olduğunu görmekle çok mutlu olduğunu ifade etmiş ve "İnkılabımızın her safhasında Eskişehirli'leri yanımızda görmek bize güven veriyor" demiştir.³ Onikinci gelişindeki konuşmaları arasında Temyiz Mahkemesi üyelerine seslenen Atatürk," Hakim efendiler, siz kanun adamlarısınız. Ellerinize milletin, vatanın her türlü hak ve menfaatlerini koruyan kanunlar verilmiştir. İşaret ettiğimiz noktaları işittiniz. Türk Milleti'nin büyük haklarını müdafaa ederken bu noktalar önemle hatırd tutulmalıdır" şeklinde uyarılarda bulunmuştur.

Eskişehir'e her gelişinde çeşitli konularda kamuoyunu etkileyici önemli mesajlar veren Atatürk, 1937'deki gelişinde ise ekonomik konularla ilgilenmiştir. Yapmış olduğu konuşmasında, "Eskişehir bir sınai şehri olmalı, buradan tütecek bacalar, Türkiye'nin iktisadi hayatını yükseltmelidir" demiştir.

İzmir; Atatürk, 1922-1934 yılları arasında İzmir'e 12 kez gelmiştir. Atatürk'ün İzmir'e ilk gelişi 10 Eylül 1922'de dir. İzmir'in kurtarılmış olduğu o gün, ordunun başarıları üzerine bir bildiri yayınlamıştır. Ayrıca İzmir Belediye Meclisi'nin hemşehrilik teklifini kabul etmiştir. İzmir'de 20 gün kadar kalan Atatürk, iç ve dış kamuoyuna birçok mesaj vermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 20 Ocak 1924'te İzmir'e gelen Atatürk 20 gün kadar çevreyi gezmiş, incelemelerde bulunmuş ve birçok konuda mesajlar vermiştir. 5 Şubat 1924 akşamı İstanbul gazetelerinin başyazarlarına vermiş olduğu yemekte, "Türk basını, milletin hakiki sesi ve iradesinin belirtisi olan cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale vücuda getirecektir" diyerek kamuoyunu etkilemede ki rolünü ortaya koymuştur.⁴

İzmir suikast teşebbüsü sonrasında 16 Haziran 1926'da İzmir'e gelen Atatürk, 9 Temmuz'a kadar bu yörede kalmıştır. 18 Haziran günü Anadolu Ajansı'na bir demeç veren Atatürk," Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır" demiştir.⁵ Bunun ardından İzmir'de ve yurdun her yerinde bu suikast teşebbüsünü kınayan mitingler yapılmıştır. Çok sayıda kınama telgrafı

---

³ Mehmet ÖNDER, Yurt Gezileri, s. 192-194, Söylev ve Demeçler, C II s. 253;Ş.Süreyya Aydemir,Tek Adam,C.III,İstanbul 1966,s.499vd.

⁴ Söylev ve Demeçler, C. II, s., 165-166; Ayrıca bkz.F.Rıfık Atay,Çankaya,İstanbul 1998,s389 vd.

⁵ Utkan KOCATÜRK, Atatürk Kronolojisi, s.458 ;Bu konuda bkz.A.Nihat Erim,İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri,İstanbul 1975 ; Ergün Aybars,İstiklal Mahkemeleri, C.I-II,İzmir 1988.

gelmiştir. Daha sonra 9 Nisan 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte İzmir'e gelen Atatürk, kamuoyunu yakından etkileyen mesajlar vermiştir. Nitekim 11 Nisan'da yapmış olduğu konuşmasında, "Arkadaşlar, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılaplar için bilimin ve aydınların yolunda gideceğiz. Hedefimiz, cehaleti yenerek çağdaş uygarlık düzeyine çıkmaktır" demiştir.⁶

İzmit; İzmit'e 1922-1934 yılları arasında 7 kez gelen Atatürk, ilk gelişi olan 18 Haziran 1922 'de Fransız yazar Claud Farrere ile görüşmüştür. Atatürk, aynı zamanda bir Türk dostu olan C.Farrere kanalı ile Batı'ya önemli mesajlar vermiştir. Anadolu'da verilmekte olan Milli Mücadele'nin amaçlarını anlatmış ve bazı devletlerin Türkiye'ye karşı takındıkları haksız tutumları üzerinde durmuştur. Atatürk, İzmit'te ikinci olarak geldiği 16 Ocak 1923'te uzun bir basın toplantısı yapmış ve Türkiye'nin geleceği ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. Çok sayıda İstanbul gazetecilerinin katılmış olduğu bu basın toplantısında Atatürk, Ankara'nın başkent olması, Halifeliğin durumu, harf değişikliği, çok partili döneme geçilmesi vb. birçok konuda yerli ve yabancı kamuoyuna yapılacaklar hakkında bilgiler vermiştir.⁷

Kastamonu; Atatürk, Kastamonu'yu 23-31 Ağustos 1925'te ziyaret etmiştir. Atatürk'ün yurt gezileri arasında Kastamonu-İnebolu gezisinin özel bir yeri vardır. Çünkü bu gezide şapka ile kıyafet devrimini başlatmıştır. 24 Ağustos 1925 günü Kastamonu çiftçileri ile ilgilenen Atatürk, onların sorunlarını dinlemiş ve teşviklerde bulunmuştur. Fes ve sarığı eleştiren Atatürk, "Fikrimiz,zihniyetimiz medeni olacaktır..Medeniyet öyle bir ateştir ki,ona kayıtsız olanları yakar ve mahveder" demiştir.⁸ Daha sonra memurlarla yapılan toplantıya Kastamonu Müftüsü'nün sarığını çıkararak gelmesi Atatürk'ü çok memnun etmiştir.

25 Ağustos 1925'te İnebolu'ya elinde bir panama şapka ile gelen Atatürk, çok büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Halk, ya başı açık ya da şapkaya benzer başlıklarla karşılaşmada bulunmuştur. Gece denizciler ve kayıkçılar gösteriler yapmıştır. Ertesi gün şehri gezerken toplanan halka bir konuşma yapan Atatürk, "Ben şimdiye kadar millet ve memleket için neler ve ne gibi inkılaplar yaptım hep bu şekilde halkla temas ederek, onların gösterdiği ilgi ve sevgiden kuvvet ve ilham alarak yaptım. Hedefimiz, millet

⁶ Mehmet ÖNDER, Yurt Gezileri s. 255

⁷ Bu konuda geniş bilgi için bakınız. İsmail ARAR, Atatürk'ün İzmit Basın toplantısı İstanbul. 1969.

⁸ Söylev ve Demeçler C.II, s. 207; Utkan KOCATÜRK, Atatürk Günlüğü, s.263

ve memleketimizin selameti, mutluluğu ve ilerlemesidir” demiştir. 27 Ağustos 1925 günü Türk Ocağı’nda elindeki şapkayı göstererek yapmış olduğu uzun konuşmasında ise “.. Bu serpuşun adına şapka denir.Yunan serpuşu olan fesi giymek caiz oluyor da, şapkayı giymek neden olmuyor..” şeklinde konuşmuş ve halktan büyük ilgi görmüştür.⁹ İnebolu’dan Kastamonu’ya dönen Atatürk, 30 Ağustos 1925 günü Halk Fırkası’nda şapka ve kıyafet üzerine heyecanlı ve tarihi bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında, “*Efendiler, Bizim ilham kaynağımız Türk Milleti’nin vicdanı olmuştur. Gerçek inkılapçılar onlardır ki, ilerleme ve gelişmeye sevk etmek istediklerinin ruh ve vicdanlarına nüfuz etmesini bilirler. Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti’ni tamamen asri ve medeni bir toplum haline getirmektir. Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler memleketi olamaz. En doğru en hakiki tarikat medeniyettir. Efendiler, Türk Milleti çok büyük olaylarla ispat etti ki inkılapçı bir millettir*” demiştir. Kadınların kıyafetine de değinen Atatürk, “Bazı yerlerde görüyorum ki kadınlar yüzünü gözünü gizlerler. Medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle girer mi? Derhal tashihi lazımdır” diyerek bu doğrultuda da uyarılarda bulunmuştur.¹⁰ Atatürk, Kastamonu ve İnebolu gezilerinde kıyafet ve çeşitli konularda önemli mesajlar vererek yapılmakta olan yenilikler için kamuoyu oluşturmuştur. Bununla bölgede etkili olmuştur. Örneğin, halkın heyecanı arasından Ilgaz’lı bir genç, Atatürk’e şöyle bir karşılık vermiştir, “Emin olunuz Paşam, istiklal ve namus uğrunda kurban olanların gözleri açık gitmemiştir. Cumhuriyeti bize temin eden siz, milletin ruhu, kalbi ve gözbebeğisiniz” şeklinde konuşmuş ve “yaşasın cumhuriyet” demiştir.¹¹

Böylece Atatürk, Kastamonu-İnebolu gezisinden ve vermiş olduğu mesajların alınmasından çok memnun olmuştur. Bu mesajları ile aynı zamanda yurt genelinde kamuoyu oluşturmuştur. Nitekim Ankara’ya döndüğünde, şapka ile karşılanmıştır. Bunu daha sonra yurdun öteki yerleri izlemiştir.

Konya; Atatürk, Konya’yı 1920-1937 yılları arasında 12 kez ziyaret etmiştir. Atatürk’ün yurt gezilerinde Konya’nın özel bir yeri olmuştur. Birçok önemli mesajını buradaki konuşmaları ile vermiştir. Ayrıca

⁹ Söylev ve Demeçler, C.II, s. 208-212

¹⁰ Bu konuşma için bkz. Söylev ve Demeçler, c.2.s. 213-217; Hakimiyeti Milliye 01 Eylül 1925.

¹¹ Uluğ İĞDEMİR, Yılların İçinden, Ankara, 1976, s. 4-5. Türksözü 26 Ağustos 1925.

Atatürk'ün atalarının Konya kökenli olduğu ve o nedenle Konyalılar'a hemşehrilerim dediği görülür.¹²

Atatürk'ün 1920-1922 yıllarını kapsayan ilk dört ziyareti savaş koşullarında olmuş ve bu yönde mesajlar vermiştir. 4 Ağustos 1920'deki konuşmasında, Konya'nın durumunu memnuniyet verici bulduğunu ifade eden Atatürk, "Düşmanlarımız bizden şeref ve haysiyetimizi istiyorlar. Binlerce yıldan beri hürriyet ve saadet yaşamış bir milletten istiklal ve hürriyet hiç bir zaman alınmaz" şeklindeki konuşması ile iç ve dış kamuoyuna mesaj vermiştir.¹³ Atatürk, savaş sonrası 20 Mart 1923'te ki gelişinde Konya'da yapmış olduğu konuşmasında, ". Dış düşmanlar artık bizim için düşman olmaktan çıkmıştır. Dış düşmanlara karşı almış olduğumuz tedbirleri, göstermiş olduğumuz birliği, iç düşmanlara karşı daha da şiddetli, daha da dikkatli olarak göstermeliyiz.. İlim, irfan, fen, iktisat gibi alanlarda başarılı olmak için çalışacağız" demiştir. Bu gelişinde ticaret çevrelerine de seslenen Atatürk, "Bu gün yegane düşündüğüm kapitülasyonlardır. Kapitülasyonların bir daha dirilmemek üzere yokluğa gömülmesini sağlamaktır.. Ticareti yabancıların elinden alacağız" şeklindeki konuşmaları ile Türkiye'nin kalkınmasını sağlamak için yapılması gerekenleri ortaya koymuştur. Gençlere yapmış olduğu uzun ve tarihi konuşmasında önemli mesajlar veren Atatürk, "Bütün sefaletimizin sebebi zihniyet meselesidir. Sağlıklı bir zihniyete sahip olmalıyız.. Sizler gibi aydınlar, azimli gençler sayesinde gerçek kurtuluşa ulaşacağımıza emin bulunuyorum" diyerek gençleri motive etmiş ve onlardan beklediklerini ortaya koymuştur. Atatürk, bu gelişinde Konyalı kadınlara da hitap ederek, "Dünyada hiç bir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla milletimi zafere ve kurtuluşa götürmede çalıştım diyemez" şeklinde konuşarak Türk kadınlarının Milli Mücadele'de ki rolü ve katkılarını vurgulamıştır.¹⁴

Atatürk, Konya gezisi sırasında yapmış olduğu konuşmalarında genelde yapılmakta olan inkılap hareketleri üzerinde durmuş, her kesimden özveri ve fedakarlık istemiştir. Özellikle öğretmenlere ve gençlere seslenerek, inkılap hareketlerini anlatmalarını ve desteklemelerini istemiştir. Ülkenin kalkınmasına giden yolda çabalar harcayacaklarını ve itici bir rol oynayacaklarını "asla şüphem yoktur" sözü ile ortaya koymuştur.

¹² Mehmet ÖNDER, Atatürk Konya'da, Ankara. 1989. s.2.

¹³ Mehmet ÖNDER, Yurt Gezileri, s.317.

¹⁴ Bu konuşmalar için bkz. Söylev ve Demeçler C.II, s. 134-135.

17 Ekim 1925'te Konya'ya gelen Atatürk, şapkası ile halkı selamlamış ve çok büyük ilgi ile karşılanmıştır. Okullarda öğrenciler feslerini çıkarmış ve hatta bir kısmı yakmışlardır. Atatürk bu gelişinde öğretmenlerle yapmış olduğu toplantıdaki heyecanlı konuşmasında, “Yürütmekte olduğumuz yenilik, ilerleme ve medeniyet yolunda siz öğretmenlerden oluşan Türk irfan ordusuna dayandıkça er geç başarılı olacağımıza inancım tamdır. Onun için birbirimize vereceğimiz işaret ileri, daima ileridir” demiştir.¹⁵ Dolayısı ile öğretmenlerden olan beklentisini dile getirmiştir. Öğretmenler de Atatürk'e, kendilerinden bekleneni yerine getireceklerini ifade etmişlerdir. Atatürk, konuşmalarında kıyafet konusunda da konuşmuş ve Konyalılar'ın bu konuda gösterdikleri ilgiden çok memnun olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinden sonra ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarını yerinde incelemek üzere üç aylık yurt gezisine çıkan Atatürk, 18 Şubat 1931'de Konya'ya gelmiştir. Bu gelişinde Konya'da 11 gün kalmıştır. O günlerde Atatürk, aynı zamanda arkeoloji, müzeler, dil ve tarih çalışmaları ile de yakından ilgileniyordu. Konya'dan Başbakan İsmet İnönü'ye bir telgraf göndererek hükümetin bu konularla ilgilenmesini istemiş ve kendi konuşmalarında da bu doğrultulara yer vermiştir.

Görüldüğü gibi Atatürk, Konya gezilerinde bir çok konuda önemli mesajlar vermiştir. Tarihi eserlerle ve Mevlana ile de yakından ilgilenmiştir. Buradan iç ve dış kamuoyuna vermiş olduğu mesajları oldukça etkili olmuştur.

Samsun; Atatürk,Samsun'a 1919-1930 yılları arasında dört kez gelmiştir. Bilindiği gibi 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelen Atatürk, burada ilk ümit verici raporunu yayınlamış ve 25 Mayıs'ta karargahını Havza'ya nakletmiştir. Havza'daki bir konuşmasında, “Hiç bir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız ve memleketi kurtaracağız” diyerek ilk olarak kamuoyunu etkileyen mesajını vermiştir. Atatürk'ün Samsun'na ikinci gelişi 1924'te çıkmış olduğu Karadeniz gezisi sırasındadır. 20 Eylül 1924'te geldiği Samsun'da, ilk gelişinde oturduğu yer ve koltuğa oturtulduğunda çok duygulanan Atatürk, “Ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman bütün tasavvurlarımın gerçekleşebilir olduğunu anlamıştım” demiştir. 22 Eylül'de yapmış olduğu uzun konuşmasında, “..Dünyada her şey için,medeniyet için, hayat için başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cahilliktir.” şeklindeki tarihi sözleri ile izlenecek yolu göstermiştir.¹⁶

¹⁵ Söylev ve Demeçler, C.II, s. 233-235; Utkan KOCATÜRK, Atatürk Günlüğü, s.270.

¹⁶ Söylev ve Demeçler,C.II,190-192; Kemal Arı,“Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Gezisi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.C.VII,S.21,s.609 vd.

Atatürk'ün, Samsun'a son gelişi 22 Kasım 1930'da olmuştur. Sosyal ve ekonomik konularla ilgilenmiş, okulları ziyaret etmiş, öğretmenlerle ve gençlerle görüşmeler yapmıştır. Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanışı ile ilgili bilgiler almaya çalışmıştır.

Sivas; Atatürk, Sivas'a 1919-1937 yılları arasında 8 kez gelmiştir. Atatürk'ün Sivas'a ilk üç gelişi 1919 yılında olmuştur. Sivas Kongresi'nin yapılması ile buranın Atatürk ve Türk Milleti'nde önemli bir yeri olmuştur. Zira bilindiği gibi Devletimizin kuruluş süreci buradan başlatılmıştır.

Atatürk, Sivas'a 27 Eylül 1924'te Cumhurbaşkanı olarak gelmiş ve coşkulu bir şekilde karşılanmıştır. Sivas Öğretmen Okulu Müdürü Mahmut Bey'in “.. Tarih büyük ve çetin düşmanlarla mücadeleden sonra, muzaffer olmaktan daha büyük saadet kaydetmemiştir”¹⁷ şeklindeki heyecanlı konuşmasına cevap veren Atatürk, gençlere hitap etmiş ve Sivaslılar'a teşekkür etmiştir. Harf devrimi sırasında 19 Eylül 1928'de ve 19 Kasım 1930'daki gelişlerinde yine bazı mesajlar vermiştir. Sivas Kongresi'nin yapıldığı liseyi gezmiş ve anılarını anlatmıştır.

Atatürk'ün Sivas'a son gelişi 13 Kasım 1937'dedir. Bu gelişinde Sivas Lisesi'ni gezmiş, öğretmen ve öğrencilerle konuşmuştur. Konuşmasında, “Burada bir milletin kurtuluşunu hazırlayan karar verildi” diyerek anılarını yenilemiştir.

Trabzon; Atatürk, Trabzon'a 1924-1937 yılları arasında üç kez gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk döneminde Atatürk uzun bir yurt gezisine çıkmış ve İstanbul Boğazı'ndan geçerek Karadeniz'e açılmıştır. 15 Eylül 1924 günü Atatürk'ü Trabzon'a getiren Hamidiye Gemisi'ni yüzlerce kayık ve motor çevrelemiş ve görkemli bir karşılama yapılmıştır. Gösterilen ilgi ve konuşmalara cevap veren Atatürk, “.. Kadınların, çocukların, ihtiyarların gözlerinde yaş gördüm. Bu ne yüksek duygu, bu ne şefkat, bu ne asalettir.. Samsun'a ilk ayak bastığımda, bana kalp kuvveti veren kahraman Trabzonlular'ın bulunduğunu asla unutmayacağım.” demiştir.¹⁸ Öğretmen Okulu'nun defterine ise, “Yeni nesil en büyük cumhuriyetçilik dersini bu günkü öğretmenlerden alacaktır “ diye yazmıştır. Atatürk bu gezinin uzantısı olarak 17-18 Eylül 1924 günlerinde de Rize'yi ziyaret etmiştir.

Atatürk'ün Trabzon'a ikinci gelişi Ege Vapuru ile 27 Kasım 1930'da olmuştur. Büyük ilgi ile karşılanan Atatürk, bu gelişinde ekonomi ve öteki sorunlar hakkında bilgiler almıştır. Ertesi günü yapmış olduğu konuşmalarında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendi kendini kapatması üzerinde durmuştur. Konuşmasında, “Şimdi karşımızda birçok fırkalar varmış gibi daha fazla çalışmak, fikirlerimizi halk kitlelerine yaymak ve

³⁷ Utkan Kocatürk, Atatürk Günlüğü, s.252.

¹⁸ Söylev ve Demeçler, C.II, s. 187 vd; Mehmet ÖNDER, Yurt Gezileri, s. 446 vd.

köylere kadar götürmek zorundayız” diyerek yöneticilere ve halka mesaj vermiştir.¹⁹ Yollara dökülen vatandaşlarla konuşmalar yapmış ve yine ilgiyle uğurlanmıştır.

Atatürk, Trabzon’a üçüncü ve son olarak 10 Haziran 1937’de gelmiştir. İzmir Vapuru ile gelen Atatürk yine büyük coşku ile karşılanmıştır. Karşılayanlar arasında bölge valileri, kalabalık halk bulunmuş ve bir bakıma Doğu Karadeniz olarak karşılanmıştır. Bu gelişinde Soğuksu’daki köşkünde kalmıştır.²⁰ Burada 11 Haziran 1937 günü tarihi bir karar veren Atatürk, bütün mallarını millete bağışlamıştır. Yanındakilere, “Mal ve mülk bana ağırlık veriyor. Bunları milletime bağışlamakla ferahlık duyacağım. Ben büyük milletime daha çok şey vermek isterim” diyerek bütün çiftliklerini ve mallarını millete bağışladığını açıklamıştır.²¹ Durumu bir telgrafla Başbakan İsmet İnönü’ye bildirmiştir. Atatürk bu son Trabzon gezisinde bölgenin yetkilileri ile görüşmeler yapmış, sorunları dinlemiş ve alınması gereken önlemler üzerinde durmuştur. Bölgede büyük ilgi gören Atatürk, kamuoyu üzerindeki etkinliğin en güzel örneğini vermiş ve görmüştür. Ayrıca malları konusunda burada vermiş olduğu kararlar Türk kamuoyu üzerinde çok derin sevgi ve takdir uyandırmıştır.

Yalova; Atatürk, Yalova’ya 1929-1938 yılları arasında 18 kez gelmiştir. 1929 yılında ilk geldiğinde, Yalova ve çevresini çok beğenmiştir. Bu arada doktorları da buranın sağlığı için iyi geleceğini tavsiye etmişlerdi. Devlet Deniz Yolları İşletmesi’de Yalova’nın 12 kilometre güneyindeki kaplıca bölgesinde bir Cumhurbaşkanlığı Köşkü’nü yaptırmıştı. Atatürk, Yalova’ya geldiğinde çoğu zaman bu Köşk’te kalıp, kaplıcalara girmiştir. Ayrıca Atatürk, Yalova’da Millet ve Baltacı çiftliklerini yaptırmıştır²².

Yalova’nın olduğu kadar, oradaki çiftlik ve köşklarinin Atatürk’ün yaşamında özel bir yeri olmuştur. Öyle ki 1929-1938 yılları arasında her yıl Yalova’ya gelmiştir. Burada birçok tarihi olay yaşanmıştır. 7 Ağustos 1930’da Başbakan İsmet İnönü ile Fethi Okyar’ı burada buluşturan Atatürk, çok partili hayata geçebilmek için Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunu sağlamıştır. Yalova’ya sekizinci gelişinde, 26 Ağustos 1933 günü İş Bankası yöneticilerini kabul eden Atatürk, onlara hitaben yapmış olduğu konuşmasında, “Türkiye İş Bankası, mütevazî bir sermaye ile işe başlamıştır. Ancak manevî sermayesi çok büyüktü. Çünkü başında Celal Bey

---

¹⁹ Söylev ve Demeçler, C.II, s. 256 vd.; Utkan KOCATÜRK, Atatürk Günlüğü; s.308 ;Kemal Arı,a.g.m.s.614.

²⁰ Bu köşk 1924 teki gelişinde Atatürk’e bağışlanmıştı. Bkz. Mehmet ÖNDER, Atatürkçüleri –Atatürk Müzeleri Ankara 1993-s.42

²¹ Utkan KOCATÜRK, Türkiye Kronolojisi, s. 603

²² Mehmet ÖNDER, Atatürk Evleri, s. 56 vd.

ve bir kaç güzide arkadaşı vardı. İş Bankası memleketimizin ekonomisinde çok yararlı hizmetler yapmıştır. Bence bütün bu hizmetlerin üstünde daha önemli olan bir hizmeti de bankacılıkta gençlerimizi yetiştirmiş olmasıdır. En çok bununla iftihar ederim” demiştir²³.

Birçok tarihi olayın yaşandığı ve kararların alındığı Yalova’da Atatürk on yıl boyunca tatillerini geçirmiştir. Burada çalışmalarını yapmış, bir çok yerli ve yabancı devlet adamlarını kabul etmiştir. Kaplıcalara girmiş ve dinlenmiştir. 1937’de devlete bağışlanmış olan Yalova’daki çiftlik ve köşklere şimdi Atatürk’ün hatıraları yatmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Giriş bölümünde de ifade ettiğim gibi buradaki amacım, Atatürk’ün yurt gezilerini ve ayrıntılarını anlatmak değil, bu gezilerin komuoyunda oluşturmuş olduğu etkileri vurgulamak olmuştur.Çünkü Atatürk bu gezileri ile yapacağı ve yapmakta olduğu yenileşmelerin alt yapısını hazırlamıştır.Yapacağı işler için iç ve dış kamuoylarını bu gezilerdeki konuşmaları ile oluşturmuştur. İşte Atatürk’ün yurt gezilerini, bazılarında örnekler vererek bu yaklaşımla ele aldım. Yoksa Atatürk’ün yurt gezilerinin tümünü ve ayrıntılarını vermek çok büyük bir çalışmayı gerektirmektedir.

Atatürk, başlangıçta ve savaş koşulları içinde yapmış olduğu yurt gezilerinde öncelikle ulusal bilinci ve ulusal birliği kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Zira yakın geçmiş olan Çanakkale’den gelen kariyeri bunu yapmaya uygundu ve bunu en iyi bir şekilde kullanmıştır.Daha sonra Kongreler,Yeni Devleti kurması ve Kurtuluş Savaşı içindeki başarıları sürdükçe her gittiği yörede etkinliğini artırmıştır.Bu etkinlikle halkın çok yönlü özverisi sağlanmış,ulusal birlik oluşturulmuş ve kurtuluşa ulaşılmıştır.Bu süreçte kuşkusuz Atatürk’ün Anadolu’daki gezi ve çabalarının rolü çok büyüktür.

Atatürk asıl kurtuluşu, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra yapılacaklarda görmüştür. O nedenle Kurtuluş Savaşı yıllarında,kurulacak demokrasinin alt yapısını hazırlayıp anlatmaya çalışmıştır.Çünkü ülkeyi demokratik ve çağdaş bir çizgiye oturtmak istiyordu.Nitekim barış yapıldıktan sonra bu süreci cumhuriyetin ilanı ile başlatmıştır.Şimdi ise cumhuriyeti ve onun kurumlarını oluşturup benimsetmek gerekiyordu.Bir cumhuriyet kuşağı yetiştirilmeli idi.İşte Atatürk,bunu izleyen günlerde yapmış olduğu yurt gezilerinde ve konuşmalarında bu yöndeki çabalar içinde olmuştur.

²³ Mehmet ÖNDER, Yurt Gezileri, s.462.

Atatürk,1924 yılından itibaren sık sık yapmış olduğu yurt gezilerinde, hukuk sistemi, eğitim, sağlık, ekonomi vb. sorunlar üzerinde durmuştur.Bu yönde anlatımlar yapmış ve bu yöndeki sorunların aşılmasında itici bir rol oynamıştır.Özellikle eğitim-öğretim işleri,okul ve öğretmenlerle yakından ilgilenmiştir.Ülkenin gelişmesini iyi bir genç neslin yetiştirilmesinde gördüğü için,sürekli olarak okullara gitmiş ve öğretmenleri motive etmiştir.Dolayısı ile toplumsal ve kültürel alanlarda atılacak adımlarda halkı gezilerindeki konuşmalarıyla hazırlamaya çalışmıştır.

Atatürk'ün bir diğer önceliği ise ülkenin kalkınması olmuştur. Borçların, millileştirmelerin ve dünya ekonomik bunalımının ağır yükü altında hızlı kalkınmaya ihtiyacın olduğu bir ortamda başarılı olmanın zorlukları vardı.1930'dan itibaren Atatürk,bu yöndeki sorunları aşmak için sık sık yurt gezileri yapmıştır.Bu gezilerinde gitmiş olduğu yörelere,ilgili uzmanları götürmüş,sorunları inceletmiş ve önlemlerini almaya çalışmıştır.Halkın yöresel sorunlarını dinlemiş,onlarla paylaşmış ve yöneticilerle uzmanları yönlendirerek halkın güvenini yinelemiştir.Bu itici rolle,asker-sivil kadrolarla ve yapılan ekonomik planlarla döneminde önemli başarılar sağlamıştır.Açılan fabrikalarla,demiryolu ağı vb. ile renklenmiş olan Atatürk'ün yurt gezileri,halkın kendine ve yöneticilerine olan güvenini artırmıştır.Atatürk'ün yurt gezileri,gerçekçi incelemeleri,kararları ve önlemleri ile Türk kamuoyunu yakından etkilemiştir.Çünkü Atatürk,yapacağı her atılımın işaretini bu gezilerinde vermiştir.Bazı kararlarını bu gezilerde ve halkın arasında almıştır.Böylece halkın güvenini kazanmış ve en yüksek düzeyde kamuoyu desteğini alarak başarılı olmuştur.

Kısaca, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında, kalkınmasında ve çağdaşlaşmasında Atatürk'ün yurt gezilerinin rolü büyüktür. Atatürk, her şeyi halk için ve halkla beraber olarak düşündüğünden, halkı ikna ederek hareket etmiştir. Böylece de halkın güvenini ve sevgisini kazanmıştır. Dolayısı ile oluşturmuş olduğu bu kamuoyu desteği ile başarılı olmuştur. Atatürk bu gezilerinde bölgesel ve ulusal sorunların yanında, devrimlerinin benimsetilmesini de başararak çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni yaratmıştır. Hiç bir ideoloji peşinde koşmamıştır. Bu yaklaşımı ve gerçekleştirdikleri ile dünya genelinde takdir görmüştür. Öyle ki, bu gün dünyada bir çok liderin işlevi sona ererken Atatürk,yaptıkları ile iç ve dış kamuoyunda önemini korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Hakimiyet-I Milliye

Türksözü.

Kitaplar

Arar, İsmail, *Atatürk'ün İzmir Basın Toplantısı*, İstanbul, 1969.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Söylev ve Demeçler*, Türk İnkılap Tarihi Enstitü yayını, C.I-II, Ankara, 1981.

Arı, Kemal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Gezisi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V11, S.21.

Atay, Falih Rıfıkı, *Çankaya*, İstanbul 1998.

Aybars, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir 1988.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C.III, İstanbul 1966.

Başar, Ahmet Hamdi, *Atatürk'le Üç Ay*, Ankara 1981.

Dursunoğlu, Cevat, *Milli Mücadele'de Erzurum*, Ankara 1946.

Erim, A.Nihat, *İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri*, İstanbul 1975.

Ertan, Temuçin Faik, *Kadrocular ve Kadro Hareketi: Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler*, Ankara 1994.

Goloğlu, Mahmut, *Erzurum Kongresi*, Ankara 1968.

İğdemir, Uluğ, *Yılların İçinden*, Ankara 1976.

Kocatürk, Utkan, *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara 1992.

....., *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Ankara 1998.

Önder, Mehmet, *Atatürk Konya'da*, Ankara 1989.

....., *Atatürk Evleri-Atatürk Müzeleri*, Ankara 1993.

....., *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, İş Bankası yayını, Ankara 1998.

Selek, Sebahattin, *Anadolu İhtilali*, İstanbul 1973.